

Homeland Types in Terms of Expeditionary Provisions

Abdullah ERDEM*

Abstract

The religion of Islam has provided many conveniences for those who travel, as it does in all matters. The conveniences provided for travelers are explained in detail in our fiqh books, as in many other matters. These conveniences are; it can be summarized as performing the four-rak'ah prayers as two rak'ahs, leaving the fasts to compensation in case of traveling in Ramadan, decreasing the necessity of Friday and Eid prays, increasing the time of wiping on the meskats to three days and three nights, and being able to receive zakat even if he has money in his hometown. In order for these conveniences to be realized, it should be known what conditions the place of departure and the destination must meet. Hanafis generally determined the place of residence of a person as permanent residence and temporary residence and stated that the provisions of the expedition would be realized by leaving these two places. Other scholars of sect also say that the expedition will only begin by leaving the place of residence. However, in cases where it is necessary or not necessary to intend to reside, or if the residence period is shorter or longer than a certain period, considering that the two places contain different provisions, it is understood that the division made by the Hanafis is more manageable. For this reason, in our study, the types of homeland will be covered according to Hanafis, and the views of other sects will be included when appropriate. In the works of Islamic law, the types of homeland are generally handled under the heading of the pray of guests. Hanafis mentioned three different types of places in terms of shortening prays or not; Mâlikî, Shafii and Hanbali sects, on the other hand, made a distinction between places where prays can be shortened and where they cannot be shortened, and they dealt with expeditionary issues according to these two places. However, according to Mâlikî, Shafi'i and Hanbalis, it is more virtuous for the traveler to shorten the prayer, but it is not obligatory. For this reason, it is important to know the types of homeland in order to clarify where prayer should be shortened and where it is not.

Keywords: Islamic Law, Expeditionary, permanent residence, temporary residence, residence of travel, shortening of prayers.

Seferîlik Hükümleri Açısından Vatan Çeşitleri

Abdullah ERDEM

Öz

İslam dini bütün konularda olduğu gibi yolculuğa çıkan kişiler için de birçok kolaylıklar sağlamıştır. Yolcular için sağlanan kolaylıklar diğer birçok meselede olduğu gibi fıkıh kitaplarımızda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu kolaylıklar; dört rekâtlı namazların iki rekât olarak kılınması, ramazan ayında yolculuk yapılması halinde oruçların kazaya bırakılması, cuma ve bayram

* Lecturer, University of Tokat Gaziosmanpaşa Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Islamic Law, Tokat, Türkiye.
Öğr. Gör., Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Tokat, Türkiye.

erdem_abd42@hotmail.com

ORCID 0000-0002-7112-9720

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 19 February / 19 Şubat 2022

Accepted / Kabul Tarihi: 28 March / 28 Mart 2022

Published / Yayın Tarihi: 28 July / 28 Temmuz 2022

Volume / Cilt: 9; **Issue / Sayı:** 18 **Pages / Sayfa:** -381-403

Suggested ISNAD Citation: Abdullah Erdem, "Seferîlik Hükümleri Açısından Vatan Çeşitleri", Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 9/18 (Temmuz-July 2022), 381-403.

www.dergipark.org.tr

namazlarının vücûbiyetinin düşmesi, mestler üzerine mesh etme süresinin üç gün üç geceye çıkması ve memleketinde parası olsa bile ihtiyaç hâsıl olması halinde yolcunun zekât alabilmesi şeklinde özetlenebilir.

Bu kolaylıkların terettüp edebilmesi için yolculuğa çıkılacak yerin ve gidilecek yerin hangi şartları barındırması gerektiği bilinmelidir. Hanefîler genelde bir kişinin ikâmet ettiği yeri vatan-ı aslî ve vatan-ı ikâmet olarak belirlemiş ve seferîlik hükümlerinin bu iki yerden ayrılmak suretiyle tahakkuk edeceğini belirtmişlerdir. Diğer mezhep âlimleri de seferîliğin ikamet mahallinden çıkmakla terettüp edeceğini söylemektedirler. Ancak ikamete niyet etmenin gerekmesi veya gerekmemesi veya ikamet süresinin belli bir süreden kısa olması ve uzun olması gibi durumlarda iki mahallin birbirinden farklı hükümler içerdiği göz önünde bulundurulursa Hanefîlerin yaptığı taksimatın detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Hanefîlere göre vatan çeşitleri işlenecek ve yeri geldikçe diğer mezheplerin görüşlerine de değinilecektir.

İslam hukuku eserlerinde vatan çeşitleri genelde yolcunun namazı başlığı altında işlenmiştir. Hanefîler namazların kısaltılıp kısaltılmaması açısından üç farklı mekân çeşidinden bahsetmişler; Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise daha çok namazın kısaltılabileceği ve kısaltılamayacağı yer şeklinde bir ayırımı gitmişler ve seferîlik konularını bu iki mekâna göre işlemişlerdir. Bununla birlikte Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre yolcunun namazı kısaltması daha faziletli olmakla birlikte bu zorunlu değildir. Hanefîlere göre ise yolculuk halinde namazların kısaltılması zorunludur. Bu sebeple nerelerde namazın kısaltılması gerektiği, nerelerde gerekmediği hususunu netleştirmek için vatan çeşitlerini bilmek önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Seferîlik, Vatan-ı aslî, Vatan-ı ikâmet, Vatan-ı süknâ, Namazların kısaltılması.

GİRİŞ

Seferîlik durumu; dört rekâtlı namazların iki rekât olarak kılınması, mestler üzerine mesh müddetinin üç gün üç geceye çıkması, orucun kazaya bırakılması, cuma ve bayram namazları ile kurban kesmenin vücûbiyetinin düşmesi, yanında mahremi olmayan hür bir kadının yolculuk yapamaması gibi bazı hükümlerin değişmesine olanak sağlayan özel bir yolculuk halidir.¹ Bu sebeple seferîlik hükümleri ve bu hükümlerin terettüp etmesi için yolculuk yapılan yerin sınırlarının belirlenmesi yanında yolculuğa başlanılan yerlerin de netliğe kavuşturulması önem arz etmektedir.

Sefer kelimesi lügatte; bir mesafenin katetilmesi² anlamına geldiği gibi bir şeyin açığa çıkarılması anlamına da gelir. Yolculuk esnasında kişilerin karakteri ortaya çıktığı için yolcuya seferî denmiştir.³ İstilahta ise deve yürüyüşü veya yaya yürüyüşü ile belirli bir mesafeye gitmek üzere yola çıkmak anlamına gelir. Vatanından veya vatan hükmünde olan yerden çıkıp ölçüsü hukuken belirlenmiş bir mesafeye gitmek için yola çıkmış kişiye seferî veya misafir denir.⁴

¹ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1413/1992), 2/120; Suat Erdem, "İslâm Hukûkunda Seferîliğin Ölçütü", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 111.

² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993), 4/368.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 4/368; Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl Dûkâtî Et-Tahtâvî - Muhammed Abdüaziz ed-Ĥalidî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ Merâkı'l-felâh* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/419.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1990), 176; Suat Erdem, "İslâm Hukûkunda Seferîliğin Ölçütü", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 112.

Kimlerin seferî olup kimlerin olamayacağı; yine seferî olan kişiler için hangi hükümlerin değişeceği ve bu hükümlerin değişmesinin ruhsat mı yoksa azimet mi olduğu fıkıh kitaplarında detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Ehlisünnet müçtehitleri arasında bir kimsenin seferîlik hükümlerinden yararlanabilmesi için belli bir mesafenin katedilmesi gerektiği hakkında şaz olarak değerlendirilebilecek birkaç görüş haricinde ittifak sağlanmış olmakla birlikte bu mesafenin neye göre belirleneceği yönünde ihtilaf bulunmaktadır.⁵

Yine seferîliğin bazı hükümleri değiştirdiğinde ittifak sağlanmış olmakla birlikte bu değişikliğin ne şekilde olduğunda ihtilaf meydana gelmiştir. Özellikle namazların kısaltılması konusunda cumhur diye tabir edilen Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ilgili ayetin⁶ delâleti ile bunun ruhsat olduğunu dolayısıyla seferde iken namazların kısaltılması veya tam kılınması arasında muhayyerlik bulunduğunu söylemişlerdir.⁷ Hanefîler ise ayetin delâletinden namazların rekât olarak kısaltılmasının net olarak anlaşılamayacağını; ayetin, kıraat, rükû ve secdelerin kısa tutulmasına ruhsat verilmiş olmasına da delalet edebileceğini söyleyerek, namazların kısaltılması hükmüne ancak sünnet deliliyle ulaşabileceğini söylemektedirler.⁸ Hanefîler sünnetten yola çıkarak, seferde iken namazların kısaltılmasının azimet olduğu sonucuna ulaşmışlar ve bunun neticesi olarak da vatan çeşitlerini detaylandırmışlardır.

Hanefîlerin görüşünden hareketle vatan çeşitlerinin sınırlarını belirlemek önem arz etmektedir. Çünkü diğer mezheplere göre namazları kısaltıp kısaltmayacağına dair bir tereddüt yaşayan kişi ihtiyaten namazı dört kılarak bu tereddütten kurtulabilir. Ancak Hanefîlere göre namazların kısaltılması azimet olduğu için kişinin nerelerde namazlarını kısaltacağını, nerelerde kısaltamayacağını net bir şekilde bilmesi gerekmektedir. Hanefîlere göre seferî bir kimse dört rekât kıldığı takdirde günah işlemiş olmaktadır. Çünkü bu kişi aynen sabah namazına ekleme yapmak gibi iki rekât olarak farz kılınan bir namaza ilave yapmış olmaktadır ki bu, Allah'ın hükmüne ilave yapmak manasına gelir. Nitekim Kâsânî (v. 587/1191), Ebû Hanîfe'den (v. 150/767) "Kim seferde namazı tam kılarca günah işlemiş ve sünnete muhalefet etmiş olur" sözünü aktarır.⁹

Şu ana kadar seferîlikle ilgili birçok çalışma yapılmış fakat vatan çeşitlerinin sınırlarını çizen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışmamızda vatan çeşitleri üzerinde yoğunlaşılacak, vatan çeşitlerine göre seferîlik hükümlerine özet halinde değinilecektir. Özellikle memleketlerinden farklı yerlerde görev yapan kişilerin asıl

⁵ Fukahânın seferîlikte ölçü olarak belirledikleri kriterler için bkz. Halil İbrahim Acar, "Seferîlikte Mesafe ve Zaman Kriteri ile İlgili Değerlendirmeler", *Turkish Studies* 12/20 (2017), 37-52; Erdem, "Seferîliğin Ölçütü", 111-128.

⁶ "وَإِذَا صَرَيْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا", "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır." Nisâ', 4/101

⁷ Muhammed b. İdris b. eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1410/1990), 1/208; el-Kâdî Ebû Muhammed 'Abdulvehhâb, *el-İsrâf'âlâ Nuketi mesâ'ili'l-hilâf*, thk. el-Habîb b. Tâhir (b.y.: Dâru İbn Hâzım, 1420/1999), 1/306; a. mlf, *el-Me'ûne 'alâ Mezhebi 'âlimi'l-Medîne*, thk. Hamîş 'Abdulhak (Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.), 267; Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Ali el-Mâzerî, *Şerhu't-Telkîn*, thk. Muhammed el-Muhtâr Es-Selâmî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1429/2008), 1/896; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Kâff fi fiki'l-İmâm Ahmed* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1994), 1/309; Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed Bahâ'uddîn el-Makdisî, *el-'Udde şerhu'l-'Umde* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2003), 111.

⁸ Alaüddin Ebi Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986), 1/92.

⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, 1/91.

memleketlerine geldiklerinde namazlarını kısaltıp kısaltmayacaklarına dair bir tereddüt yaşayabildikleri göz önünde bulundurularak yaptığımız bu çalışmada kayda değer çözümler arayan insanların tereddütleri giderilmeye çalışılacaktır. Vatan çeşitlerini Hanefî fıkıhçılar daha detaylı işledikleri için ağırlıklı olarak Hanefî mezhebinin görüşleri analiz edilmekle birlikte konuyla ilgili diğer mezheplerin görüşlerine de yer verilecektir.

1. Vatan-ı Aslî (Sürekli İkametgâh)

Hanefîlere göre vatan-ı aslî, kişinin doğup büyüdüğü, tehhül ettiği veya herhangi bir sebeple yerleşip ayrılmamaya niyet ettiği yerdir.¹⁰ Vatan-ı aslî için, vatan-ı karar¹¹ ve vatan-ı fitrat¹² terimleri de kullanılmaktadır.

Vatan-ı aslî için Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fıkıh eserlerinde, Hanefîlerin tanımı gibi efradını cami' ağyarını mani net bir tanım yapılmasa da seferlik konularını ele alışlarına bakılırsa Hanefîlerin yaptığı tanım onların da görüşleriyle örtüşmektedir.¹³ Bu üç mezhep içerisinde daha çok Mâlikî kaynaklarda vatan için *ebedi olarak ikamete niyet edilen yer*¹⁴ ifadesi dikkat çekmektedir. Mâlikîlerin bu tanımından hareketle onların da herhangi bir sebeple yerleşip ömür boyu orada ikamet etmeye niyet edilen yerleri (aslî) vatan olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Onlara göre kişinin hanımının bulunduğu yer hakiki vatan değil hükmî vatandır. Ayrıca hanımının bulunduğu yerin vatan hükmünde olabilmesi için o hanımla zıfâf gerçekleşmiş olması ve kadının nâşize olmaması gerekir.¹⁵ Şâfiîler ve Hanbelîler kişinin aslî vatanı dışında yaz-kış ikâmet edilen yeri de vatan edinilmiş yer olarak kabul ederler.¹⁶

¹⁰ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 1/103; Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasi el-İskenderî İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/43; Muhammed b. Feramûz b. Ali Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm şerh-u ğurerü'l-ahkâm* (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 1/135; Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'îk şerhu Kenzi'd-dekâik* (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/147; Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâi el-Mısırî Şürrünbülâlî, *Merâkî'l-felâh şerh-u metn-i Nûri'l-îzâh* (b.y.: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1426/2005), 165; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 181.

¹¹ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Hüseyin el-Ayntâbî Bedreddin 'Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000), 3/31; Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/135; Ebû Muhammed Fahrüddin 'Osmân b. 'Alî b. Mihcen el-Bârî'î Zeylâ'î - Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Yunus b. İsmail b. Yunus eş-Şiblî, *Tebyînü'l-hakâ'îk şerhu Kenzi'd-dekâ'îk ve Hâşiyetü's-Şiblî* (Kâhire: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emriyye, 1313/1895), 1/214.

¹² Muhammed Emin Ömer b. Abdulaziz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1413/1992), 2/131.

¹³ el-Kâdî Ebû Muhammed 'Abdulvehhâb, *el-Me'üne 'alâ Mezhebi 'âlimi'l-Medîne*, thk. Hamîş 'AbdulHak (Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.), 267-271; Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemâilî el-Makdisî, İbn Kudâme, *el-Muğnî li-İbn-i Kudâme* (Mektebetü Kahire, 1388/1968), 2/188-200; Muhyiddin Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve 'Umdetu'l-Müftîn*, thk. Kâsım Ahmed 'Avvad (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 1436/2015), 128-130; Takıyyüddin Ebû Bekr b. Muhammed el-Hüseynî ed-Dimeşkî Hısnî, *Kifâyetü'l-ağyâr fî halli Ğâyeti'l-ihtisâr fi'l-fikhi's-Şâfiî*, thk. Seyyid b. Muhammed es-Sinnârî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1437/2016), 195-198.

¹⁴ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh el-Mâlikî el-Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl li'l-Haraşî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/61; Muhammed b. Ahmed b. 'Arefe ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/362.

¹⁵ Halîl b. İshâk b. Mûsâ Diyâuddîn el-Cundî el-Mısırî Halîl b. İshâk el-Cundî, *Muhtasarı Halîl*, thk. Ahmed Câd (Kahire: y.y., 1426/2005), 43; Muhammed b. Yûsuf Ebî'l-Kâsım b. Yusuf el-Abderî el-Gırnâtî Ebû Abdillâh Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li- Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/502; Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl li'l-Haraşî*, 2/61; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1405/1985), 2/1365.

¹⁶ Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed Bahâ'uddîn el-Makdisî, *el-'Udde şerhu'l-'Umde* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2003), 113; Zeynüddin el-Müneccî b. 'Uşmân b. Es'ad b. El-Müneccî et-Tenûhî, *el-Mumti' fî*

Yukarıdaki tanımdan da anlaşıldığı üzere bir yerin vatan-ı aslî olabilmesi için oranın, ya kişinin doğup büyüdüğü yer olması ya kişinin tehhül ettiği yer olması ya da bu iki yer dışında başka bir memleketi vatan edinmiş ve oradan ayrılmamak üzere yerleşmiş olması gerekmektedir.

Vatan-ı aslînin tanımında kullanılan *doğup büyüdüğü yer* ifadesi ile *yerleşik olarak bulunduğu yerde doğup büyümüş olması* kastedilmektedir. Çünkü özellikle günümüzde çocukların doğum yerleri anne-babalarının memleketleri dışında farklı memleketlerde gerçekleşebilmektedir. Örneğin köy yerlerinde yaşayan insanların doğumları şehir merkezlerindeki hastanelerde veya buldukları memleketlerden farklı yerlerdeki hastanelerde gerçekleşebilmektedir. Yine aslî vatani dışında görev yapan kişilerin görev yaptıkları yerde çocukları dünyaya gelmiş ve çocukluğunu da anne-babalarının görev mahallinde geçirmiş olabilmektedir. Aşağıda da geleceği üzere birçok durumda kişinin görev mahalli vatan-ı aslî değil vatan-ı ikâmet olabilir. Bu sebepten ötürü kişinin dünyaya geldiği ve çocukluğunu geçirdiği zaman diliminde anne-babasının aslî vatani neresi ise o çocuğun aslî vatani da orasıdır. Dolayısıyla bülûğa erip anne-babasının vatanına yerleşmemeye niyet etmekle birlikte kendine yeni bir vatan edininceye kadar orası vatan-ı aslî olmaya devam eder.

Vatan-ı aslînin tanımında kullanılan *tehhül etmek* ifadesini Serahsî (v. 483/1090), *orayı vatan edinmek* şeklinde tefsir etmiş,¹⁷ İbn Âbidîn (v. 1252/1836) ise *tezevvüç-evlenmek* şeklinde tefsir etmiştir.¹⁸ Hem Serahsî'nin hem de İbn Âbidîn'in tefsirleri beraber değerlendirildiğinde *tehhül etmek* ifadesiyle kastedilen şeyin, oradan evlenip hanımının memleketine yerleşmek veya hiç olmazsa hanımını orada ikamet ettirmeye devam ettirmenin gerekliliği anlaşılmaktadır. Zira kadını orada ikamet ettirmeyip başka bir yere taşımışsa orası erkeğin vatan-ı aslîsi olamayacağı gibi kadının da vatan-ı aslîsi olmaz. Çünkü mehri verilmiş veya evlilik neticesinde cinsel birliktelik meydana gelmiş kadın, ikâmet ve seferîlik konularında kocaya tâbîdir.¹⁹ Dolayısıyla mehri ödenmiş olan veya birliktelik meydana gelmiş olan evli kadının aslî vatani kocasının aslî vatanıdır.

Hanefî fıkıh eserlerinde, seferî bir kimse bir memlekette evlense fakat oraya yerleşmeye niyet etmese, bu kişinin karısının memleketinde mukîm olacağını söyleyenler olduğu gibi mukîm olamayacağını söyleyenlerin de olduğu ifade edilir, fakat bu görüş sahiplerinin kimler olduğundan bahsedilmez. İbrahim Halebî (v. 956/1549) bu durumdaki kişinin mukîm olacağı görüşünü tercih eder.²⁰ Nitekim Hz. Osman Arafat'ta dört rekât namaz kılmış, kendisine itiraz edildiğinde de "*Ben Mekke'de tehhül ettim.*" Hz. Peygamber'in (sav) de "*Kim bir memlekette tehhül ederse o kimse oralıdır (mukim namazı kılsın)*" dediğini

Şerhi'l-Mukni', thk. 'Abdumelik b. 'Abdullah b. Düheys (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 1424/2003), 1/531; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/546; Şemseddin Muhammed b. Ebî'l-Abbas Ahmed b. Hamza Şehâbeddin Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 2/306.

¹⁷ Şemsü'l-Eimme Ebu Sehl Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsûṭ* (Beyrut: Daru'l-Fikr / Daru'l-Ma'rife, 1409/1989), 1/252.

¹⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/131.

¹⁹ Zeylaî - Şiblî, *Tebyînu'l-ḥakā'ik*, 1/216.

²⁰ Muhammed b. İbrahim b. Muhammed el-Halebî, *Ḡunyetü'l-mütemelli fi şerhi Münyeti'l-muşallî* (Ârif Efendi Matbaahânesi, 1325/1907), 544; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/131.

işittim."²¹ demiştir.²² Hz. Osman'ın tehhül ettiği yeri vatan-ı aslî olarak kabul etmesi, kişinin evlendiği yere yerleşmemiş olsa da ehli orada bulunduğu müddetçe oranın vatan-ı aslî olacağına göstergesidir.

Burada şu hususa dikkat çekmek gerekir: Seferî kişinin evlendiği yere yerleşmeye niyet etmesi ile kesin olarak yerleşmemeye niyet etmesi arasında fark vardır. Bir kimsenin evlendiği yerin vatan-ı aslî olabilmesi için oraya yerleşmiş olması veya en azından orayı vatan edindiğine dair bir karine olması gerekir. Evlendiği kadını kendi memleketinde bırakması, erkeğin de orayı vatan edindiğinin karinesi olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte evlendiği yere yerleşmeme niyeti varsa orası vatan-ı aslî olmaz. Çünkü oraya yerleşmeme niyeti de oranın vatan-ı aslî olmayacağına karinesidir.

Vatan-ı aslînin tanımından anlaşıldığı kadarıyla *bir başka memlekete yerleşmek* ifadesi, orayı vatan edinip oradan ayrılmamaya niyet etmek manasındadır. Kâsânî, İbn Hümâm (v. 861/1457), İbn Nüceym (v.970/1563) gibi Hanefî mezhebinin önemli fıkıhçıları vatan-ı aslînin tanımında özellikle, *te'ayyüşü (yaşamayı) kastetmeye ve oradan irtihali (ayrılmayı) düşünmemeye* vurgu yaparlar.²³ Ali el-Kârî (v. 1014/1605) vatan-ı aslînin tanımındaki vatan edinmeyi, *ölünceye kadar orada kalmaya niyet etmek* diye tefsir eder.²⁴ Dolayısıyla kişinin bir yeri aslî vatan olarak belirleyebilmesi için, yerleştiği yerden ayrılmamaya niyet etmesi gerekmektedir. Nitekim Mâlikîler de vatan-ı aslî için *bir yerde ebedî olarak ikamet etmeye niyet etmek* şartını koşmuşlardı.

Ali el-Kârî'nin ifadesini, *ölünceye kadar oradan asla çıkmamaya niyet etmek* şeklinde yorumlamamak gerekir. Çünkü gelecekte ne olacağını bir kişinin bilmesi mümkün değildir. Bir memleketi vatan edinen kişiler bir süre sonra başka bir memlekete taşınmak ve daha önceki aslî vatanını terk etmek zorunda kalabilir. Bu ifadeler, *içerisinde bulunduğu hal itibariyle orada yaşamaya devam etmek, başka bir memlekete göç edip yeni bir memlekette yaşamaya dair bir niyet barındırmamak* anlamında anlaşılmalıdır. Nitekim Alî el-Kârî *ömrünün sonuna kadar orada kalmaya niyet etme* ifadesini, *ister oradan evlenmiş olsun isterse başka bir nedenle olsun kendisini oranın ahâlîsinden kabul etmek*²⁵ şeklinde açıklar. Alî el-Kârî'nin bu açıklamasına göre, kişinin aslî vatanına âdiyeti dışında hiçbir bağı kalmadığında oraya gittiği zaman seferî olur. Çünkü bir yerin aslî vatan olması için kişinin âdiyeti değil, orada yerleşik olarak yaşamayı kastetmiş olması gerekmektedir.

Günümüzde insanların yaşam tarzları göz önünde bulundurulduğunda ne zaman nereye atanacağı belli olmayan kişilerin görev yaptıkları yerlerin vatan-ı aslî olup olmaması için kişinin görev süresinin bitimine yönelik niyetinin belli olması gerekmektedir. Eğer kişi görev yaptığı yerden ayrılmayı düşünmüyorsa -âmirleri tarafından tayin edilecek bile olsa- orası aslî vatanı olur. Çünkü bu durumdaki kişinin tayin edilmeme ihtimali de mevcuttur.

²¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî, thk. Şuayb Arnavut - Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 1/496 (No:443); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdi et-Tahâvî, *Şerhu Müşkilî'l-Âsâr*, thk. Şuayb Arnavut (Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 10/416 (No: 4221).

²² Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 1/240; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/92; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/33; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147.

²³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/103; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/43; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147; İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-Fâ'ik*, 1/349; Şürrünbülâlî, *Merâki'l-felâh*, 165.

²⁴ Ebû'l-Hasan Nürettin 'Alî b. Sultan Muhammed el-Herevî Alî el-Kârî, *Fethu Bâbi'l-İnâye bi-Şerhi'n-Nükâye* (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1418/1997), 1/397.

²⁵ Alî el-Kârî, *Fethu bâbi'l-İnâye*, 1/397.

Aynı zamanda tayini çıksa bile görevini bırakma ihtimali de vardır. Yine bu kişinin aslî vatan olarak belirlediği yerden başka bir yere görevlendirildiği takdirde görev süresi tamamlanınca veya emekli olunca bu belirlediği yere geri dönme niyeti de olabilir. Bu niyet, o kişinin orayı vatan edindiğini gösterir. Ancak görev mahallini vatan olarak benimsememişse, tayin edildiği takdirde başka bir yere gitme niyeti barındırıyorsa ve oraya geri dönmeyi de düşünmüyorsa orası vatan-ı aslî olamaz.

Aslî memleketlerinden çıkıp eğitim amacıyla veya maişetini temin etmek maksadıyla bir başka memlekete giden kişi için de aynı durum söz konusudur. Örneğin üniversite eğitimi için bir başka memlekete giden öğrenci eğitim hayatı tamamlandıktan sonra o yerden ayrılmayı düşünmüyorsa orası aslî vatani olur. Ancak eğitim sürecini tamamladıktan sonra oradan ayrılmaya niyet etmişse burası aslî vatani olmaz.

Kişinin birden fazla vatan-ı aslîsi olabilir. Şöyle ki; kişi, aslî vatanını tamamen terk etmeyip bir başka memlekette de yer edinin orada da senenin belli zaman dilimlerinde yaşıyor olabilir. Yine kişi farklı memleketleri vatan edinip, aile fertlerinden bazılarını bu yerlerde ikâmet ettiriyor olabilir. Kâsânî bu durumdaki kişinin, *ehlini çıkarmak gibi bir niyeti olmadığı takdirde* o yerlerin tamamının aslî vatan olacağını söyler. Birden fazla vatani olan kişi her bir vatanına gittiğinde ikâmet niyetine veya kaç gün kalacağına bakılmaksızın mukîm olur.²⁶ Kâsânî'nin ifadesinden, kişinin ailesini yerleştirdiği yerden çıkarma niyeti varsa oranın aslî vatan olamayacağı; aksine oranın geçici ikâmetgâh olacağı anlaşılmaktadır.

İbn Nüceym ve Şeyhîzâde Dâmad Efendi'nin (v. 1078/1667) aktardığına göre, bir kişinin iki ayrı memlekette ehli olsa, sonra bu memleketlerinden birinde yaşayan ehli vefat etse ve kendisine ev ve gayr-i menkul mal kalmış olsa oranın vatan-ı aslî olarak devam edip etmeyeceği noktasında iki farklı görüş vardır. Bazı âlimlere göre burası vatan-ı aslî olarak devam etmez. Çünkü orası, orada bulunan gayr-i menkul sebebi ile değil, aile sebebi ile aslî vatandı. Nitekim kişi bir yerden evlense de evlendiği kadını orada ikâmet etmek üzere bıraksa, orada gayr-i menkulü bulunmasa da orası aslî vatandır. Dolayısıyla aslî vatani belirleyen şey gayr-i menkul edinmek değil, ailedir. Diğer bazı âlimlere göre ise böyle bir durumda orası aslî vatan olarak kalmaya devam eder. Çünkü orası hem aile hem de gayr-i menkulün bulunması sebebiyle vatan-ı aslî idi. Bu ikisinden birisinin zevali ile vatan-ı aslî vasfı ortadan kalkmaz.²⁷

İbn Nüceym *müctebâ* isimli eserinden şu şekilde bir bilgi aktarır:

*"Kişi bir memlekette ailesini ve eşyasını taşıdığı ama gayr-i menkulü ve evi kaldığı takdirde yukarıdaki birinci görüşe göre orası aslî vatan olarak devam etmez. İkinci görüşe göre ise aslî vatan olarak devam eder. Bu bilgi, ailesiyle bir yere yerleşen ve kendilerine uzak bir yerde ailesiyle birlikte yazlık olarak kullandıkları ev ve akarı bulunan kişiler için de cevap niteliği taşımaktadır. Buna göre bu yerlerin her ikisinin de aslî vatan olduğunu ve bunlardan birinin diğeri ile iptal edilmediğini hatırmızda tutmamız gerekir."*²⁸

Buradan hareketle İbn Nüceym'in yukarıdaki görüşlerden ikinci görüşü tercih ettiği anlaşılmaktadır. Kanaatimize göre de ihtiyat açısından ikinci görüş daha sağlıklıdır. Çünkü kişinin ehli vefat etmiş olsa bile orada gayr-i menkulünün bulunması, oranın tamamen terk edildiği anlamına gelmez. Nitekim aşağıda da geleceği üzere vatan-ı aslî ancak kendisi gibi

²⁶ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/103-104.

²⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147; Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman el-Med'û bi- Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 1/164.

²⁸ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147.

vatan-ı aslî ile değişebilir ve bunun için ilk vatanını her şeyiyle terk etmiş olması gereklidir. Bu nedenle orada gayr-i menkulün bulunması orayı tamamen terk etmediğinin karinesidir.

Kişinin ömür boyu kullanmak niyeti ile aldığı ev veya diğer gayr-i menkulleri orayı vatan edindiğinin karinesi olarak değerlendirilir. Ancak o memleketten bir şekilde ayrılma niyeti varsa, aldığı gayr-i menkuller oranın vatan-ı aslî olması için yeterli değildir. Çünkü bir yerin vatan-ı aslî olmasındaki asıl neden oranın vatan olarak kabul edilmesidir. Yani gayr-i menkul edinmek yeterli değildir. Çünkü bu kişi orayı yatırım amaçlı almış veya görev süresinde kullanmak üzere satın almış olabilir ve daha sonra burayı satacağını ve buradan ayrılacağını bilmektedir. Bu sebeple görevlendirildiği yerden ev alması yeterli değildir, o evi ömür boyu kullanmaya niyet etmiş olması lazımdır.

Sonuç olarak bir yerin vatan-ı aslî olabilmesi için ister doğduğu memleket olsun, ister evlenip yerleştiği yer olsun, isterse de bunlar dışında başka bir yere yerleşmiş olsun orada ömür boyu kalmaya niyet etmek gerekmektedir. Her ne kadar senenin tamamında veya büyük bir kısmında orada bulunmasa da orasının vatan-ı aslî olduğuna delalet eden kalıcı bir karinenin olması gerekmektedir. Dolayısıyla bir yerin vatan-ı aslîlikten çıkması için de oraya bir daha yerleşmemek üzere ailesi ve eşyasıyla birlikte tamamen terk etmesi gerekmektedir.²⁹

1.1. Vatan-ı Aslîde Seferîlik Hükümleri

Vatan-ı aslîde bulunan kişi seferîlik hükümlerine tabi değildir. Fakat yolculuğa çıkarken gerekli şartların uygulanması aslî vatana göre düzenlenir.³⁰ Aslî vatanından sefer mesafesi bir yola gitmeye niyet ettiğinde yerleşim yerinin son evlerini veya mezarlıklarını geçtiği andan itibaren seferîlik hükümleri başlar. O andan itibaren namazların kısaltılması gerekir, Ramazan orucunun kazaya bırakılması için ruhsat tahakkuk etmiş olur ve mestler üzerine mesh müddeti üç gün üç gece olur. Yine kurban bayramında yapılan yolculuklar, kurban kesmeme ruhsatı verir.

Günümüzde şehirler genişlemiş, İstanbul örneğinde olduğu gibi, iki ucu arasındaki mesafe neredeyse sefer mesafesi olacak kadar uzamıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu, İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşayan kimseler için yolculuğun başlangıcı için şu şekilde bir çözüm önermektedir. *"Yolculuğa kendi araçlarıyla çıktıklarında, ikamet ettikleri ilçenin belediye sınırlarını geçtikleri andan itibaren seferî sayılırlar ve haklarında seferîlik hükümleri sabit olur. Yolculuğa otobüs, tren, uçak ve gemi gibi umumi vasıtalarla çıkılması halinde ise seferîliğin başlangıç noktası olarak otogar, gar, havalimanı ve limanlar esas alınabilir."*³¹ Kanaatimize göre Din İşleri Yüksek Kurulu, Türkiye şartlarında sadece İstanbul için bu şekilde bir öneri sunmaktadır. Bu çözüm önerisi Türkiye'deki diğer şehirler için geçerli değildir.

İstanbul gibi büyükşehirlerde bizim kanaatimize göre bulunduğu ilçenin sınırlarını geçmekle seferîlik başlamaz. Neredeyse bütün fıkıh kitaplarında ikâmet edilen yerin son evlerini geçmek, yani meskûn mahalden ayrılmak suretiyle seferîliğin başlayacağı belirtilmektedir. Meskûn mahallin küçüklüğüne veya büyüklüğüne itibar edilmemektedir. Hatta iki şehir büyüüp arada boşluk kalmayacak şekilde birbirlerine yaklaşırsa, bu iki şehir tek bir meskûn mahal olarak değerlendirilmesi gerekir. Çünkü seferîliğin başlangıcı olarak

²⁹ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/43.

³⁰ Vecdi Akyüz, "Seferîlik Açısından Vatan Kavramı ve Seyahat Hürriyeti", *Seferîlik ve Hükümleri* (Ensar Neşriyat, 1997), 124.

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu" (Erişim 27 Mart 2022).

şehirlerin resmî sınırları değil, meskûn mahallin dışına çıkmak gerektiği hususunda icmâ derecesinde genel kanaat oluşmuştur. Ayrıca seferde namazların kısaltılması Hanefîlere göre vacip olsa da dört rekât kılındığı zaman da kerahetle birlikte namaz caiz olur. Hâlbuki seferî olmayan kişinin dört rekâtlı namazı iki rekât kılması halinde namazı hiç sahih olmayacaktır. İhtiyat açısından İstanbul örneğinde olduğu gibi sınırları çok geniş olan şehirlerden yolculuğa başlayan kişilerin meskûn mahalden çıkıncaya kadar namazlarını dört rekât kılmaları gereklidir.

Bununla birlikte İstanbul için Avrupa yakasını ve Anadolu yakasını iki ayrı meskûn mahal olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla Anadolu yakasında ikâmet eden bir kişi Edirne tarafına yolculuk yapacağında boğazı geçtiği andan itibaren seferîlik başlar. Aynı şekilde Avrupa yakasında oturan birisi Anadolu yönüne yolculuk yaptığında boğazdan itibaren seferîlik hükümlerine tabi olur.

Seferîlik hükümleri aslî vatandan ayrılmakla tahakkuk edecek hususlardır. Burada asıl bilinmesi gereken şey, Hanefîler, Mâlikîler ve Şâfiîlere göre kişinin aslî vatanına kısa süreliğine bile uğraması o kişiyi seferî yapmaz. İster aslî vatana bir ihtiyaç için girmiş olsun, isterse herhangi bir ihtiyacı olmadan uğramış olsun fark etmez. Çünkü vatan-ı aslîye girildiğinde ikâmet niyetine bakılmaksızın oraya girdiği anda seferîlik bitmiş olur ve orada ne kadar kalacağına bakılmaz.³² Örneğin, Ankaralı birisi herhangi bir nedenle bir süreliğine Kayseri'ye gitse ve Kayseri'den sonra İstanbul'a gitmesi gerekse, İstanbul'a giderken Ankara'dan geçecek olsa, Ankara sınırları içerisinde namazlarını tam olarak kılar.

Hanbelîlere göre, kişi memleketinden çıkıp sefer mesafesi bir yere giderken, tekrar memleketine dönme durumu oluşsa ve memleketine uğradıktan sonra, ilk yola çıkarken niyet ettiği yere devam edecekse memleketinde bulunduğu kısa süreli zaman diliminde seferîliği bozulmaz.³³

2. Vatan-ı İkâmet (Geçici İkâmetgâh)

Vatan-ı ikâmet, kişinin aslî vatanından ayrılıp, sefer mesafesini katettikten sonra ikâmete uygun bir yerde daha sonra oradan ayrılmak üzere ikâmet etmeye niyet ettiği yerdir.³⁴ Aslî vatanın dışında ikâmet vatanında da seferîlik hükümlerinin tahakkuk etmeyeceğinde ittifak eden müçtehitler ikâmet süresinin alt sınırında ihtilaf etmişlerdir.

Hanefîlere göre vatan-ı ikâmet, kişinin vatan-ı aslîsi olmayan bir memlekette on beş gün veya daha fazla bir süre ikâmet etmeye niyet ettiği yerdir. Kâsânî, seferî bir kimsenin mukîm olabilmesi için ikâmete niyet etmeye, ikâmet süresinin en az on beş gün olmasına, ikâmet yerinin aynı yer olmasına ve ikâmet edilen yerin ikâmet etmeye elverişli olmasına vurgu yapar.³⁵

Mâlikîlere ve Şâfiîlere göre bu süre dört gündür. Ahmed b. Hanbel'e (v. 241/855) göre ise bir yerin vatan-ı ikâmet olabilmesi için orada en az yirmi bir vakit namaz kılmaya niyet etmek gerekir.³⁶

³² Alâuddîn Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/152-153; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, 1/103; 'Aynî, *el-Binâye*, 3/29.

³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/214.

³⁴ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1406/1986), 1/430; Komisyon, *Mevsûatu'l-Fıkhîyye* (Kuveyt: Daru's Selasil, 1400/1980), 27/267.

³⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, 1/97.

³⁶ Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlü'l-Mechûd fi Halli Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Takiyyüddîn en-Nedvî (Hind: Merkezü's-Şeyh Ebî-Hasen en-Nedvî li'l-Bühûs ve'd-Dirâsât el-İslâmiyye, 1427/2006), 5/388.

Hanefî fıkıh eserlerinde vatan-ı ikâmet için İmam Muhammed'den (v. 189/805) iki farklı rivayet aktarılır. Kerhî'nin (v.340/952) rivayetine göre bir yerin vatan-ı ikâmet olabilmesi için iki şart vardır. Birincisi, aslî vatandan oraya yolculuk yapmaya niyet etmek; ikincisi ise aslî vatan ile ikâmet vatani arasında üç günlük yol mesafesi bulunması gerekmektedir. Şayet bu iki şarttan birisi bulunmazsa orası ikâmet vatani olmaz. Bunun anlamı şudur. Bir kişi herhangi bir yeri kastetmeden aslî vatanından çıksa ve bir yerleşim yerine ulaştıktan sonra orada ikâmete niyet etse, orası ikâmet vatani olmaz. Her ne kadar aslî vatanından üç günlük bir mesafe uzakta bile olsa durum böyledir.³⁷ Çünkü o kimse vatan-ı aslîsinden ayrılırken oraya yolculuk yapmaya niyet etmemiştir. Yani kişinin aslî vatanından çıkarken nereye gideceğini ve ne kadar süre orada kalacağını belirlemesi gerekmektedir. Bazı kaynaklarda *kişi (kaçan köleyi veya borçlu kişiyi yakalamak niyetiyle çıkmak gibi) aslî vatanından çıkarken nerede ikâmet edeceğini veya nereye yolculuk yapacağını belirlemediği sürece dünyayı da dolaşsa seferî olmaz*, açıklaması bulunmaktadır. Dolayısıyla ikâmet niyeti olmadan yola çıkıldığı zaman bir yerde on beş gün kalması, oranın vatan-ı ikâmet olmadığı anlamına gelir. Ancak bu kişi eğer sefer mesafesini katetmiş ise memleketine dönmeye niyet ettiği zaman dönüş yolunda seferî olacaktır.³⁸ Çünkü dönüş yolunda nereye yolculuk yapacağını bilmektedir. Bununla birlikte seferlik için niyet, kesin olarak bir mesafeyi kastetmek değil, zann-ı gâlibine göre gideceği yeri kestirmesidir.³⁹ Yani örneğin bir kişi kendisinden kaçan köle veya borçlu kişiyi nerede yakalayacağını kestirmeden aramaya çıkarsa nereye kadar giderse gitsin seferî olmazken, belli bir yere kadar gittiğinde yakalayacağına dair bir zann-ı gâlib oluşmuşsa o zann-ı gâlibin olduğu mesafeyi dikkate alır. Bu da sefere çıkarken niyet edilmesi gerektiğini göstermektedir. Aynı şekilde bir kimse üç günlük bir mesafeye yolculuk yapmaya niyetlense ve o mesafeye ulaşmadan bir yerde on beş gün kalsa bu kimse mukim olmaz. Çünkü yolculuğa çıkarken niyet ettiği yer burası değildir ve burada on beş gün kalma niyeti içinde olmamakla beraber süreyi tamamlamıştır.

İbn Semâ'a'nın (v. 233/848) rivayetine göre ise İmam Muhammed'e göre yukarıdaki Kerhî'nin aktardığı iki şart olmadan da kişinin sefer mesafesini kat ettikten sonra on beş gün ve daha fazla kalmaya niyet ettiği yer vatan-ı ikâmet olur.⁴⁰

Vatan-ı ikâmetin üst sınırı yoktur. Eğer bir kimse bir memlekete herhangi bir sebepten dolayı Hanefîlere göre on beş günden fazla bir süre kalmak için gitmişse ve bir süre sonra oradan geri dönmeyi planlıyorsa orası vatan-ı ikâmeti olmuştur. Nitekim İbn Hümâm, vatan-ı ikâmeti *oradan işi bittikten sonra ayrılma niyetiyle on beş veya daha fazla bir gün ikâmet etmeye niyet etmek* şeklinde tanımlar.⁴¹ Diğer mezheplere göre ise dört günden fazla bir süre orada kalmaya niyet etmesi gerekmektedir.

Vatan-ı ikâmetin üst sınırının olmamasının anlamı şudur. Vatan-ı ikâmetine yerleşen bir kişi isterse senelerce kalmaya niyet etse bile en sonunda aslî vatanına dönüp yerleşmek niyeti varsa veya aslî vatanına dönmek gibi bir niyeti olmasa bile ikâmet yerinde ebedî olarak kalmayı düşünmüyorsa orası vatan-ı ikâmet olarak devam eder. Dolayısıyla

³⁷ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/104; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/43; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147; Zeyla'î - Şiblî, *Tebynü'l-hakâ'ik*, 1/215.

³⁸ Zeyla'î - Şiblî, *Tebynü'l-hakâ'ik*, 1/209; Halebî, *Ğunye*, 537; Dûkâtî Et-Tahtâvî - Hâlidî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ Merâkı'l-felâh*, 1/422.

³⁹ Zeyla'î - Şiblî, *Tebynü'l-hakâ'ik*, 1/209.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/104.

⁴¹ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/43; Zeyla'î - Şiblî, *Tebynü'l-hakâ'ik*, 1/214.

günümüzde devlet memuru veya ticaret gibi herhangi bir maksatla maişetini karşılamak üzere bir memlekete giden kişi eğer oradan işi tamamlanınca geri dönmeye niyet etmişse maişetini karşıladığı yer vatan-ı ikâmet olarak devam eder ve asla aslî vatan statüsü kazanmaz. Nitekim Vecdi Akyüz, vatan-ı ikâmeti, "Asıl memleketinden ayrılarak öğrencilik, işçilik, memurluk ve askerlik gibi sebeplerle, bir başka yerde, uzunca bir zaman çıkmak zorunda olanların ikinci olarak oturdukları veya yolculuğa çıkıp on beş gün ve daha fazla kalınmaya niyet edilen yer"⁴² şeklinde tanımlar.

Yukarıda da değinildiği üzere bir yerin vatan-ı aslî olmasının illeti, o memlekette evlenmiş olmak, maişetini oradan temin ediyor olmak veya o memlekette doğmuş olmak değildir. Aslî vatan için belirleyici unsur, o yeri vatan kabul etmek ve oraya yerleştikten sonra ayrılmamaya niyet etmektir. Bu sebeple bir kişinin öğrencilik sebebi ile bir yerde yıllarca kalması veya bir kimsenin tayin edilmesi sebebiyle görevlendirildiği yerde yıllarca kalması orayı vatan-ı aslî yapmaz. Bu kişilerin buldukları yer vatan-ı ikâmettir. Ta ki görevleri bittikten sonra da orada yaşamaya devam etmeye niyet edinceye kadar.

2.1. Vatan-ı İkâmette Seferîlik Hükümleri

Vatan-ı ikâmet seferîlik hükümleri açısından vatan-ı aslî gibidir. Yani kişi on beş günden fazla kalmaya niyet ettiği yerde ikâmet ettiği sürece seferîlik hükümlerine tabi değildir. Namazlarını kısaltamaz, orucunu kazaya bırakamaz, mestler üzerine bir günden fazla mesh edemez. Cuma ve bayram namazları düşmez. Ancak ikâmet vatanından ayrıldığında seferîlik hükümleri terettüp eder.

Esasen vatan-ı ikâmet, kişinin aslî memleketi olmadığı için orası kişinin geçici olarak kaldığı yerdir. Sadece ikâmet süresi namazların kısaltılması veya diğer seferîlik ruhsatlarının tahakkuk etmesi için belirlenen süreyi aştığı için misafir için belirlenen hükümler geçerli değildir. Yani o kişi mukîm olduğundan değil, seferîlik hükümlerinin terettüp ettiği süreyi aştığı için seferîlik hükümlerine tabi değildir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Örneğin Aksaraylı biri eğitim amacıyla Konya'da bir yurda yerleşse, Konya bu kişi için vatan-ı ikâmet olur. Ancak bu öğrenci her hafta sonu aslî vatanı olan Aksaray'a gidecek olsa bu kişi Konya'da beş gün kalmaya niyet ettiği için eğitimi bitinceye kadar seferî mi olacaktır? Bu soruya göre o öğrencinin eğitim süresi boyunca seferî olması gerekir. Ancak İbn Nüceym'in *el-Bahru'r-râik*'inde geçen bir ifade mevzuaya daha dikkatli bakmamızı gerektirmektedir. Kitapta bazı âlimlere göre, bir kişinin akarının bulunduğu yerin vatan-ı aslî olmaya devam edeceği görüşünü izah ettikten sonra vatan-ı ikâmet için "kişi başka bir yerde ikâmet etse bile yükü/eşyası orada kaldığı müddetçe vatan-ı ikâmet olarak kalmaya devam eder" ifadesini kullanmaktadır.⁴³ Bu ifadeye göre Konya'da eğitimine devam eden öğrenci eğitim hayatı boyunca her hafta sonu aslî memleketine gidecek olsa bile bütün yükünü getirmediği müddetçe ve orada kaldığı veya kiraladığı yeri devam ettirdiği müddetçe seferîlik ruhsatlarından yararlanamaz. İbn Nüceym'in dikkat çektiği husus şudur: Kişi, aslî vatanından taşınmış olsa bile geride akarının kalması, ilk vatanını tamamen terk etmediğini göstermektedir. Genel olarak taşındığı memlekette akar bırakan kişi için oranın aslî memleket olarak devam edip etmeyeceğinde ihtilafın bulunduğunu aktaran İbn Nüceym, oranın aslî vatan olarak devam edeceği görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla akarın, orayı aslî vatan olmaktan çıkarmayacağı görüşünü tercih ettiği için, ikâmet vatanından da irtibatını tamamen

⁴² Akyüz, "Vatan Kavramı", 124.

⁴³ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 2/147.

koparmadığı sürece, oranın ikâmet vatanı olarak devam edeceği kanaatindedir. Yani orada kaldığı bir ev, yurt veya eşyasını bıraktığı ve ömür boyu değil de belli bir süreliğine kullanımı kendine ait bir yer varsa orası ikâmet vatanı olmaya devam edecektir. Buradan hareketle, bir kimsenin on beş günden fazla olmak şartıyla, belirli bir süreliğine kendine tahsis edilen bir yerin bulunması, o süre doluncaya ve oradaki ikamet süresi son buluncaya kadar ikâmet vatanı olmaya devam edecektir. Dolayısıyla kendine tahsis edilen bir yerin bulunduğu yere kısa süreliğine dahî gitse namazlarını tam olarak kılmalıdır.

3. Vatan-ı Süknâ (Yolculuk İkâmetgâhı)

Vatan-ı süknâ bir kimsenin aslî vatanından veya ikâmet vatanından ayrılıp sefer hükümlerinin terettüp edeceği bir mesafeyi kat ettikten sonra Hanefîlere göre on beş, diğer mezheplere göre dört günden az kalmaya niyet ettiği yerdir. Fukahâ genel olarak bunun vatan olarak isimlendirilemeyeceğini belirtmektedirler. Çünkü burası ikâmet hükümlerinin değil seferîlik hükümlerinin geçerli olduğu yerdir.⁴⁴ Bu sebeple yukarıda belirttiğimiz gibi vatan çeşitleri, seferîlik konularında işlenmiş olsa da bunun sebebi nerelerde seferîlik hükümlerinin geçerli olduğu, nerede geçerli olmadığını belirtmek içindir. Yukarıda anlatılmaya çalışılan vatan-ı aslî ve vatan-ı ikâmette seferîlik hükümlerinin geçerli olmadığı belirtilmişti. Vatan-ı süknâ diye tabir edilen kısa süreliğine konaklanan veya yolculuk esnasında uğranan yerler seferîlik hükümlerinin cereyan ettiği yerlerdir.

Seferîlik hükümlerinin terettüp edeceği mesafe için Zahirîler ve İbn Kudâme (v. 620/1223) gibi bazı fıkıhçılar herhangi bir miktar belirlememiştir.⁴⁵ Onlara göre ikâmet yerinden ayrılan kişi ne kadar yolculuk yapılacağına bakılmaksızın seferî olur. Çünkü namazların kısaltılmasını mubah kılan âyet mutlakdır. Âyete göre ruhsattan yararlanma konusunda yolcular arasında herhangi bir ayırma gidilmemiştir. Mesafe için bir miktarın belirlenmesi ayetin hükmüne ilave anlamına gelir ki Kur'an'ın umurunun haber-i vahitle tahsisi mümkün değildir.⁴⁶ Zahirîler dışında âlimlerin büyük çoğunluğu seferîlik hükümlerinin terettüp edebilmesi için bir miktar mesafenin kat edilmesi gerektiğinde ittifak etmişler ancak bu miktarın ne kadar olacağına veya ne şekilde belirleneceğinde ihtilaf etmişlerdir.⁴⁷

Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler seferîlik için mesafe kriterini dikkate almışlar ve dört berîdlik bir mesafe takdir etmişlerdir.⁴⁸ Dört berîdlik mesafe ortalama iki günlük veya ağır yükü ve yaya olarak iki merhalelik mesafeye tekabül etmektedir. Bir günde bir merhalelik mesafe katedildiği için, iki merhalelik mesafe ile iki günlük mesafe aynı ölçütü belirtmektedir. İki günlük mesafe ise dört berîd (on altı fersah veya kırk sekiz mil)dir.⁴⁹

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/103; Buhârî İbn Mâze, *el-Muhît*, 2/36; 'Aynî, *el-Binâye*, 3/31.

⁴⁵ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. Rüşd el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḫteşid* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1436/2014), 163; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 2/190.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/93; Halil İbrahim Acar, "Seferîlikte Mesafe ve Zaman Kriteri ile İlgili Değerlendirmeler", *Turkish Studies* 12/20 (2017), 42; Suat Erdem, "İslâm Hukûkunda Seferîliğin Ölçütü", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 114.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, 1/93.

⁴⁸ Muhammed b. Hasen Şeybânî, *el-Hucce alâ ehl-i Medîne*, thk. Mehdi Hasan Keylânî (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1403/1982), 1/166; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 163.

⁴⁹ Seferîlik için belirlenen kriterlerle ilgili âlimlerin daha detaylı görüşleri için bkz. Acar, "Seferîlikte Mesafe", 42-43; Erdem, "Seferîliğin Ölçütü", 116-120.

Berîd ölçüsünü dikkate alan âlimler İbn Abbas'tan (ra) gelen "*Ey Mekke ehli! Dört berîdden az olan (mesafede) namazları kısaltmayın*"⁵⁰ rivayeti dikkate almaktadırlar. Dört berîd Mekke ile Taif ve Mekke ile Uşfan arasındaki mesafeye denk gelmektedir.⁵¹

Hanefîler genel olarak seferîlik için katedilecek mesafeyi zamanla belirlemiştirlerdir. Hanefîlerin genel kabulüne göre seferîlik mesafesi deve yürüyüşü veya yaya yürüyüşü ile üç gün üç gecelik mesafedir. Ebû Yusuf'tan (v. 192/798) yapılan bir rivayete göre iki gün ve üçüncü günün yarıdan fazlasını kapsayacak şekildeki mesafe seferîlik için yeterlidir. Aynı şekilde Ebû Hanîfe'den ve İmam Muhammed'den de bu yönde rivayet vardır.⁵²

Hanefîler seferîlik için gerekli olan mesafeyi zamanla belirlerken Hz. Peygamber'den (sas) rivayet edilen "*Mukîm kimse bir gün bir gece, misafir kimse ise üç gün üç gece (mestler üzerine) mesh edebilir*"⁵³ hadisini dikkate almışlardır. Bu hadise göre misafir için üç gün üç gece belirlenmiştir.⁵⁴

Seferîlik hükümlerinin terettüp edebilmesi için öncelikle fukahânın çoğunluğuna göre belli bir mesafeyi katetmek gerekmektedir. Bununla birlikte sefere çıkarken sefer mesafesini katetmeye niyet etmesi gerekmektedir. Şöyle ki, bir kişi herhangi bir mesafeyi katetmeden memleketinden çıksa, bir müddet yol katettikten sonra biraz oyalansa, daha sonra yine bir hedef belirlemeden yoluna devam etse, bu şekilde sefer mesafesini geçmiş olsa bile seferîlik hükümleri terettüp etmez.⁵⁵ Hatta daha önceden de aktardığımız üzere bazı kaynaklarda bu şekilde dünyayı da dolaşsa seferî olamayacağı belirtilmektedir. Ancak bu kişi geri memleketine dönmeye niyet ederse kat ettiği mesafe seferîlik mesafesine ulaşmışsa dönüş yolunda seferî olacaktır.⁵⁶ Çünkü memleketinden çıkarken bir hedef belirlemediği halde dönüş yolunda bir hedef belirlemiştir ve bu hedef sefer mesafesindedir.

⁵⁰ Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Nütiri'l-Lahmi eş-Şami Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 11/96 (No: 11162); Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Ömer ed-Dârekutnî, *Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnâvût (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1425/2004), 2/232 (No: 1447); Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horasânî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2003), 3/197 (no: 5404).

⁵¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî Mâverîdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î ve hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999), 2/359; Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/192; Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/322.

⁵² Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 1/93.

⁵³ Yakub b. İbrahim Ebû Yusuf, *el-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefa (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 16 (No: 71); Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Âsâr li-Muhammed b. el-Hasen*, thk. Ebu'l-Vefa el-Afgânî (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/15 (No:10); Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfi'î, *el-Müsned* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400/1980), 17; İbnü'l-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâburî Müslim, *el-Müsnedü's-Sahih el-Muhtasar bi-nakli'l-Adl ani'l-Adl İla Rasüillahi Sallellehü Aleyhi ve Sellem*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî (Riyad: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), Tahâret/71; Ebû 'Abdillâh b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Thk. Muhammed Fu'âd 'Abdibâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye; Faysal 'İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), Tahâret/86; Muhammed b. 'İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Riyad: Mektebetü'l-Mearif li'n-Neşri ve't-Tevzî', ts.), Tahâret/71.

⁵⁴ Semerkandî, *Tuhfe*, 1/148; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 1/93; Buhârî İbn Mâce, *el-Muhît*, 2/22; Ayrıca Hanefîlerin seferîlik kriterleriyle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Acar, "Seferîlikte Mesafe", 43-46; Erdem, "Seferîliğin Ölçütü", 120-125.

⁵⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 1/94.

⁵⁶ İbnü Hümmâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/28; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/139; İbn Nuceym, *en-Nehrü'l-fâ'ik*, 1/344; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, thk. Abdülkerim el-'Atâ (Dimeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, 1423/2002), 166.

Seferî olan kişi vatan-ı süknâda kısa süre kalmaya niyet etmişse seferîlik hükümleri terettüp eder. Ancak bir kişi kısa süreliğine gittiği yerde bazen uzun süre kalabilir. Şöyle ki, örneğin bir kişi aslı memleketinden bir iş için iki günlüğüne başka bir memlekete gitmiş olabilir. Bu kişi ilk etapta iki günlük bir iş için gitmiştir fakat o iki gün içinde işlerini tamamlayamamış olabilir. Bu durumda işlerini tamamlayabilmek için bir iki güne daha ihtiyacı hâsıl olmuş olabilir ve bu süre her defasında uzayabilir. Bu durumda olan kişi velev ki orada yıllarca kalmak zorunda kalsa bile orada kaldığı süre boyunca seferî olacaktır. Çünkü her defasında orada kalma niyeti seferîlik hükümlerinin terettüp edeceği kısa süredir. Nitekim Hz. Peygamber (sas) Mekke'nin fethinde orada on sekiz gün kalmış ve namazlarını kısaltarak kılmış ve Mekke'nin yerlilerine namazını tam kılmalarını emretmiş ve bu süre zarfında kendilerinin seferî olduğunu⁵⁷ bildirmiştir. Yine Sa'd b. Ebî Vakkas (ra) Nisabû'un köylerinden birinde iki ay kalıp namazlarını kısalttığı; İbn Ömer'in (ra) Azerbaycan'da altı ay kalıp namazlarını iki rekât kıldığı;⁵⁸ Alkame'nin (ra) Havârizm'de iki yıl boyunca namazlarını kısalttığı⁵⁹ sabittir. Bu da kısa süre kalmak niyetiyle gidilen bir yerde işlerin uzaması neticesinde namazların kısaltılacağı konusunda sahâbenin icmânının olduğunu gösterir.⁶⁰

Ancak bu şekilde mesela bir yıl kalmış olan kişi en sonunda işlerinin on beş gün içinde biteceğini biliyor ve on beş gün sonra oradan ayrılmaya niyet etmişse artık mukîm olur. Çünkü onun on beş gün kalmaya niyet etmiş olmasıyla orası vatan-ı süknâ olmaktan çıkmış, artık vatan-ı ikâmeti olmuştur.

3.1. Vatan-ı Süknâda Seferîlik Hükümleri

Yukarıda da belirttiğimiz üzere vatan çeşitlerinden vatan-ı aslı ve vatan-ı ikâmette seferîlik hükümleri geçerli değildir. Fıkıh kitaplarında detaylı bir şekilde işlenen seferîlik hükümleri aslında vatan kavramının içerisinde değerlendirilmeyen vatan-ı süknâ için geçerlidir.

Vatan-ı süknâda geçerli olan hükümlerin başında dört rekâtlı namazların ikişer rekât olarak kılınması gelmektedir. Dört rekâtlı namazların seferde iken iki rekât kılınabileceğinde ittifak olmakla beraber bunun azîmet mi yoksa ruhsat mı olduğunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.⁶¹ Genel olarak Hanefîler namazların kısaltılmasının azîmet olduğunu söylerken⁶² Şâfiîler ve Hanbelîler bunun ruhsat olduğunu söylemektedirler.⁶³ İmam Mâlik'ten seferde namazların kısaltılması hususunda farklı rivayetler gelmiştir. İmam

⁵⁷ İmâm Mâlik, *el-Muvaţta'u'l-İmam Mâlik*, thk. el-Muvaţta' (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-'Arabî, 1405/1985), Kasru's-Salât, 19; Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Dâvûd, *Sünen-ü Ebî Dâvûd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1436/2015), Salât, 278; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdi et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr (Âlemu'l-Kütüb, 1415/1994), 1/419 (No: 2415); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 18/209 (No:517); Beyhakî, *Sünen*, 3/180 (No: 5328).

⁵⁸ Abdurrezzak İbn Hümmam es-San'ânî Ebû Bekr, *el-Musannef*, thk. Habibu'r-Rahman el-Azami (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1403/1983), 2/533 (No: 4339).

⁵⁹ San'ânî, *el-Musannef*, 2/236 (No:4355); Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Havâstî el-Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fî'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988), 2/208 (No: 8208).

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/97; Muhammed b. Mahmûd Ekmeleddîn Abdullah İbnü's-Şeyh Bâbertî, *el-İnaye şerhu'l-Hidaye* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 2/36; Komisyon, *Mevsûatu'l-Fıkhiyye*, 27/282.

⁶¹ Ebû't-Tâhir İbrâhim b. Abdussamed et-Tenûhî, *et-Tenbîh 'alâ mebdâ'i't-Tevcîh*, thk. Muhammed Bilihsan (Beyrut: Dâru İbn Hâzım, 1428/2007), 2/539.

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 1/239; Semerkandî, *Tuhfe*, 1/149; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/91.

⁶³ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/212; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/198.

Mâlik'ten hem Hanefiler gibi azîmet görüşü⁶⁴ hem de Şâfîiler ve Hanbelîler gibi ruhsat görüşü nakledilmektedir.⁶⁵ Ondan rivayet edilen meşhur görüş ise seferîlikte namazları kısaltmanın sünnet olduğudur.⁶⁶ İbn Rüşd, İmam Mâlik'ten gelen rivayetleri değerlendirirken seferîlikte namazları kısaltmanın ya sünnet ya da vacib-i muhayyer olması gerektiğini bildirmektedir.⁶⁷

Esasen bunun azîmet veya ruhsat olduğunda ihtilaf etseler de namazların kısaltılmasının daha faziletli olduğunu bütün müçtehitlerin kabul ettiğini söyleyebiliriz.⁶⁸ Bu ihtilafların neticesinde Hanefîlere göre namazların dört kılınması durumunda azîmet olan hükme muhalefetten dolayı kişi günahkâr olsa da namazı sahih olur. Bununla birlikte bu kişinin ilk iki rekâtı farz namaz, kalan iki rekâtı ise nafîle namaz olur. Bunun için ikinci rekâtta teşehhüt miktarı oturmak şarttır. Şayet ikinci rekâtta oturuşu yapmamışsa namazın iadesi gerekmektedir.⁶⁹ Diğer mezheplere göre ise seferde namazları kısaltmak ruhsat olduğu için dört rekât kılınması durumunda rekâtların tamamı farz namaz olur. Serahsî, İmam Mâlik'e göre seferde iken iki rekât değil de dört rekât kılınması halinde vakit çıkmamışsa namazın iade edilmesi gerektiğini belirtir.⁷⁰

Seferde iken mestler üzerine mesh müddetinin üç gün üç gece olması, ramazan ayında yapılan yolculuklarda oruçların kazaya bırakılma ruhsatı, cuma ve bayram namazlarının düşmesi ve kurban bayramında yolculuk halinde olan kişinin kurban kesme yükümlülüğünün düşmesi gibi hükümler de vardır. Yine her ne kadar memleketinde parası olsa da yolculuk halindeyken ihtiyaç hâsıl olması durumunda zekât alabilir.⁷¹

4. Vatan Çeşitlerinin Değişmesi

Hanefî fıkıh eserlerinde bir vatanın ancak kendi misliyle veya kendinden daha kuvvetli olan çeşidiyle değişebileceğine vurgu yapılmaktadır. Vatan-ı aslî sadece vatan-ı aslî ile bozulabilir.⁷² Vatan-ı ikâmetle veya vatan-ı süknâ ile bozulamaz. Çünkü vatan çeşitlerinin en kuvvetlisi vatan-ı aslîdir. Vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ kuvvet açısından vatan-ı aslînin dengi değildir. Hanbelîlere göre, bir yer aslî vatan olarak belirlendikten sonra başka bir yere

⁶⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 2/362.

⁶⁵ Kâdî Abdülvehhâb, *el-İşrâf*, 1/305-306.

⁶⁶ Hâfî b. İshâk el-Cundî, *Muhtaşaru Hâfîl*, 43; Muhammed b. Aḥmed b. 'Arefe ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerḥi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/358; Muhammed b. Muhammed b. Aḥmed 'Ulayş, *Minḥu'l-Celîl Şerḥu Muhtaşaru Hâfîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989), 1/401.

⁶⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 162.

⁶⁸ Kâdî Abdülvehhâb, *el-Me'ûne*, 270; Ebû Muhammed Muvaffaḥuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *'Umdetu'l-Fıkh*, thk. Aḥmed Muhammed 'Azûz (b.y.: y.y., 1425/2004), 30; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Kâfî fî Fıkhî'l-İmâm Aḥmed*, 1/309; Makdisî, *el-'Udde*, 111; Nevevî, *Minhâc*, 130; Şirbînî, *Muḡni'l-muhtâc*, 1/528; Mahmûd Muhammed Şeltut - Muhammed Ali Sâyis, *Mukâranetü'l-Mezâhib fî'l-Fıkh* (İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 1437/2016), 51.

⁶⁹ Semerkandî, *Tuhfe*, 1/149; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/90; İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, 1/175.

⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 1/239.

⁷¹ Seferîlik hükümleri ile ilgili daha detaylı bilgiler için bkz. Fahrettin Atar, "Genel olarak Seferîlik ve Hükümleri", *Seferîlik ve Hükümleri* (Ensar Neşriyat, 1997), 13-36; Mustafa Baktır, "Seferîlikte Azîmet ve Ruhsat", *Seferîlik ve Hükümleri* (Ensar Neşriyat, 1997), 325-336; Davut Yaylalı, "Seferîlik Hükümleri", *Seferîlik ve Hükümleri* (Ensar Neşriyat, 1997), 247-282.

⁷² Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 1/252; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 1/103; Buhârî İbn Mâze, *el-Muhîṭ*, 2/36; Zeyla'î - Şiblî, *Tebyînu'l-hakâ'ik*, 1/214; Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/135; İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, 2/147; Şürrübülâfî, *Merâkî'l-felâh*, 165; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, 1/164; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar*, 2/132.

taşınmakla aslî vatan olmaktan çıkmaz. Dolayısıyla bir kişi, daha önceden aslî vatani olan bir yere kısa süreliğine bile uğraması halinde namazlarını tam kılacaktır.⁷³

Bir memleketin vatan-ı aslî olmaktan çıkabilmesi için öncelikle orayı tamamen terk etmiş olması ve ikinci edindiği vatana yerleşmiş olması gerekmektedir.⁷⁴

Bir kişi aslî vatanındaki bütün mal varlıklarını satıp başka bir memleketi aslî vatan edinmek üzere yola çıksa, vatan-ı aslî olarak yerleşmeye niyet ettiği yere yerleşmeden kararını değiştirip daha farklı bir memlekete yerleşmeye niyet ederse ilk vatani, aslî vatan olmaktan çıkmaz.⁷⁵ Meselâ; Konyalı birisi Konya ile bütün irtibatını bitirip Niğde'ye yerleşmeye karar verse, Niğde'ye doğru yola çıktıktan sonra vaz geçip Isparta'ya yerleşmeye karar verse ve dönüşte Konya'dan geçse Konya'da namazlarını tam kılar. Çünkü vatan-ı aslînin değişmesi için ilk vatandan ayrılmak yetmez, ikinci vatana da yerleşmek gerekir.⁷⁶

Eğer kişi birinci aslî vatanından ayrılıp ikinci vatanına ayrılmamak üzere yerleşmişse birinci vatanına ziyaret vb. herhangi bir sebeple gittiğinde seferî olacak ve namazlarını iki rekât kılacaktır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) Mekke'yi fethettiğinde Mekke'de namazlarını iki rekât kılmış ve oranın yerlilerine "Ey Mekke ehli! Namazlarınızı dörde tamamlayın. Zira biz seferîyiz"⁷⁷ buyurmuştur. Hz. Peygamber (sav) burada Medine'yi yurt edindiğini ve Mekke'nin aslî vatan olmaktan çıktığını göstermiş olmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in (sav) Medine'yi yurt edinmesi ve Mekke'yi fethettikten sonra *biz seferîyiz* demesi Mekke'nin aslî vatan olmaktan çıktığını göstermektedir.⁷⁸

Vatan-ı ikâmet kendisi gibi vatan-ı ikâmet ile ve kendisinden daha kuvvetli olan vatan-ı aslî ile bozulur. Burada şu konuya dikkat etmek gerekir: Vatan-ı ikâmetin değişebilmesi için oradan tamamen ayrılmak ve aslî vatanına dönmüş olmak veya yeni bir vatan-ı ikâmete taşınmış olmak gerekir. Yukarıda İbn Nuceym'in dikkat çektiği konu göz önünde bulundurulduğunda, kişinin ikâmet vatanıyla ilişkisini tamamen kesmediği müddetçe aslî vatanına gitmiş olması veya bir başka yere on beş günden fazla kalmak üzere gitmiş olması ile orası ikâmet vatanı olmaktan çıkmaz. Konya'da eğitimine devam eden Aksaraylı öğrenci misalinde de anlatıldığı gibi, ikâmet vatanının ikâmet vatanı olmaktan çıkması için orayı bütün eşyasıyla terk etmiş olması gerekir.

Bu durumda bir kişinin aslî vatanda olduğu gibi birden fazla ikâmet vatanı da olabileceği sonucuna ulaşılabilir. Şöyle ki; örneğin Konya'da üniversite eğitimine devam eden bir öğrenci eğitim süresi bittiğinde aslî memleketine dönmeye niyetli ise orası onun ikâmet vatanı olurdu. Aynı öğrenci eğitimi devam ederken on beş günlüğüne veya bir aylığına Ankara'ya gitmiş olsa, Konya onun için ikâmet vatanı olmaya devam eder. Dolayısıyla Ankara'da kaldığı süre içerisinde Konya'ya günü birlik gelmesi durumunda

⁷³ Muştafâ b. Sa'd b. 'Abduh es-Suyûfî er-Ruheybânî, *Meâtlibu Ulâ'n-Nuhâ fi Şerhi Gâyeti'l-Muntehâ* (b.y.: y.y., 1415/1994), 1/722; Komisyon, *Mevsûatu'l-Fıkhiyye*, 44/59.

⁷⁴ İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147.

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsûât*, 2/108; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/147.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsûât*, 2/108. (Not: Serahsî'nin örnek olarak kullandığı şehir isimleri değiştirilmiştir.)

⁷⁷ Mâlik, *el-Muvaţta'*, Kasru's-Salât, 19; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Salât, 278; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 1/419 (No: 2415); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 18/209 (No:517); Beyhakî, *Sünen*, 3/180 (No: 5328).

⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsûât*, 2/108; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübeddî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1431/2010), 1/88; Zeylâ - Şiblî, *Tebyînü'l-ħakâ'ik*, 1/214; Bâbertî, *el-İnâye*, 2/44; Şürrünbülâlî, *Merâki'l-felâh*, 164.

namazlarını tam kılacaktır. Çünkü Konya o kişi için vatan-ı ikâmettir ve seferîlik hükümleri vatan-ı ikâmette geçerli değildir.

Ancak bir kişi iki farklı yerde kalmak üzere on beş günlüğüne ikâmete niyet ederse bu iki yer vatan-ı ikâmet olmaz. Vele ki bu iki yer arasında sefer mesafesi bulunmasın. Örneğin kişinin Mekke ve Mina'da on beş gün kalmaya niyet etmesi onu seferî olmaktan çıkarmaz.⁷⁹ Çünkü Mekke ve Mina farklı mekânlardır. Bu farklı yerlerin ikâmet yurdu olabilmesi için her birinde en az on beşer gün kalmaya niyet etmek gerekir. Burada şöyle bir soru daha akla gelmektedir: Örneğin vatan-ı aslîsi Malatya olan birisinin, altı ay boyunca işi gereğince haftanın üç gününü Konya'da, dört gününü ise Aksaray'da geçiren kişinin durumu nedir? Bu soruya yukarıda İbn Nüceym'den aktardığımız görüşten de istifade edilerek şu şekilde cevap verilebilir: Bu kişinin bu iki yerdeki ikamet şekilleri göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer bu kişi her iki memleketten de ev almış veya kiralamışsa ve ikamet süresi boyunca kendi kullanımına ait bir yer belirlemişse her iki memleket de vatan-ı ikâmet olur. Bu durumda kısa süreli bile olsa, her iki şehre de gittiğinde namazlarını tam kılacaktır. Çünkü bu kişi her iki şehirden de bütün yüküyle ve eşyasıyla ayrılmamış ve ikamet vatani olarak belirlediği her iki yerde de eşyası ve kendi kullanımına ait bir mekânı vardır. Ancak bu yerlerden birinden diğerine giderken bütün eşyasıyla gidiyorsa ve her gittiğinde de otel misafirhane vb yerlerde kalıyorsa her iki şehirde de seferî olacak ve namazlarını iki rekât kılacaktır. Çünkü bu yerlerden birini terk ederken bütün yüküyle terk etmektedir ve bir sonraki gidişinde kalacağı yer belli değildir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu, *iş gereği hafta içi başka bir şehirde çalışıp hafta sonları evine dönen kişi çalıştığı yerde seferî olur mu?* sorusuna şu şekilde cevap verilmiştir: *Sürekli gidip geldiği işyeri en az 90 km uzakta olan ve işyerinin bulunduğu yerde her defasında Hanefîlere göre 15, Şâfiîlere göre 4 günden az kalan kişinin, işyerinin bulunduğu şehirde otel, misafirhane vb. bir yerde kalıyorsa orada seferî sayılır. Kendi mülkiyetinde veya kiraladığı bir meskende kalıyorsa, işyerinin bulunduğu yerde seferî olmaz.*⁸⁰ Bu konuda, kişinin iki yerde kalma şekli ve kendisi gitse bile eşyasını bıraktığı, kendi kullanımına ait bir mekânın olup olmaması belirleyici olmaktadır.

Yine vatan-ı ikâmet seferle de bozular. Çünkü sefer ikâmetin zıttıdır. Yani kişi vatan-ı ikâmetten tamamen ayrılıp yolculuğa çıksa artık vatan-ı ikâmetle ilişkisi kalmadığı için oradan taşınmış olmakla oranın vatan-ı ikâmet olma durumu kalmamıştır.⁸¹

Vatan-ı süknâ ise hem kendisi gibi vatan-ı süknâ ile hem de kendisinden daha güçlü olan vatan-ı aslî ve vatan-ı ikâmet ile bozular.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam dini kolaylık dini olduğu için yolculuk halinde bulunan kişilere birtakım kolaylıklar sağlamıştır. Fıkıh kitaplarımızda yolcuya sağlanan bu kolaylıkların neler olduğu açıklandığı gibi bu kolaylıkların nerede ve ne şekilde sağlanacağı da açıklanmıştır. Bu sebeple yolcu için terettüp eden hükümleri bilmenin gerekliliği yanında fıkıh kitaplarında seferîlik hükümleri başlığı altında işlenen vatan çeşitlerinin de sınırlarını tam olarak çizmek gerekmektedir. Vatan çeşitlerinin sınırlarını belirlemek amacıyla yaptığımız bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetlememiz mümkündür.

⁷⁹ Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/88.

⁸⁰ DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu"

⁸¹ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 1/104; Zeyla'î - Şiblî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 1/214; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 1/164.

Fıkıh kitaplarımızda vatan çeşitleri vatan-ı aslî, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ şeklinde üçe ayrılmış, bunlardan ilk ikisi vatan kavramını karşılamış olmakla birlikte vatan-ı süknânın vatan kavramına karşılık olamayacağı hususunda genel kanaat oluşmuştur.

Vatan-ı aslî, kişinin ömür boyu yaşamak üzere yerleştiği yerdir. Bir yerin vatan-ı aslî olabilmesinde iki önemli kriter vardır. Birincisi, oraya yerleşmiş olmak; diğeri ise oradan ayrılmamaya niyet etmek.

Kişi aslî memleketinden ayrılmış olsa bile orada aile fertlerinden birileri varsa orasının vatan-ı aslî olarak devam edeceği hususunda genel kanaat oluşmuştur. Çünkü orada aile fertlerinden birilerinin bulunması, oranın tamamen terk edilmediğine delalet etmektedir. Hâlbuki bir yerin vatan-ı aslîlikten çıkması için ikinci vatanına tamamen yerleşmesinin yanında ilk vatanını da her şeyiyle terk etmiş olması gerekmektedir.

Kişinin terk ettiği vatanında ailesinden de kimse kalmamış olsa fakat gayr-i menkulleri varsa ve o gayr-i menkulleri elden çıkarmayı düşünmüyorsa oranın vatan-ı aslî olup olmayacağına iki görüş bulursa da oranın vatan-ı aslî olarak devam etmesi ihtiyat açısından daha sağlıklıdır. Çünkü bir yerin aslî vatan olmaktan çıkması için oradan tamamen ayrılmak gerekmektedir. Orada gayr-i menkullerinin bulunması orayı tamamen terk etmediğinin karinesi olarak değerlendirilebilir.

Bir kimsenin birden fazla vatan-ı aslîsi olabilir. Birbirine sefer mesafesi uzaklıkta iki veya daha fazla memlekette evi veya akarı bulunan kimse bu yerleri senenin belli zamanlarında ailesiyle birlikte kullanıyorsa ve buraları elden çıkarmak gibi bir düşüncesi yoksa buraların hepsi vatan-ı aslî olur ve buralara gittiğinde namazlarını dört rekât kılar. Yine bir kişinin birden fazla yerde aile fertlerinden birileri varsa ve bu aile fertlerini buldukları yerden çıkarmak gibi bir düşüncesi yoksa buraların hepsi vatan-ı aslîdir.

Vatan-ı ikâmet kişinin bir yerde Hanefilere göre on beş günden fazla, diğer mezheplere göre dört günden fazla kalmaya niyet ettiği yerdir.

Vatan-ı ikâmet için üst sınır yoktur. Bu nedenle bir kişinin görev icabı veya başka bir sebeple bir memlekette uzun süre kalması orayı vatan-ı ikâmet olmaktan çıkarmaz. Bu sebeple özellikle günümüzde tayin edilmek gibi herhangi bir sebeple, bir süre sonra görev mahallinden ayrılmak zorunda olanların görev yerleri vatan-ı ikâmet olarak devam eder. Orada ne kadar uzun süre görev yapacak olsalar da görev süresi bittikten sonra veya tayini çıktığında gitmek durumunda olanların aslî vatanları hala ilk vatanlarıdır. Çünkü bu durumda olanların hala ikinci bir vatan-ı aslîleri yoktur. Birinci yerin vatan-ı aslî olmaktan çıkması için ilk yerlerinden çıkmış olmaları yeterli değildir ve mutlaka ikinci bir yeri vatan edinmeleri gereklidir.

Görev icabı bir yerde ikâmet edenler eğer görev mahallerinde akar edinmişlerse ve oradan tayin edilseler bile çıkmamaya niyet etmişlerse veya bir başka yere tayin edilmelerine rağmen oradaki görevleri bittikten sonra buraya dönmeye niyet etmişlerse burası aslî vatan olur. Bununla birlikte görev mahallinden ev almış olmak oranın aslî vatan olması için yeterli değildir. Çünkü günümüzde kira derdiyle uğraşmamak için ev sahibi olunabilmektedir. Bu kişi görev süresi boyunca bu evde oturmak ve görev süresi dolduktan sonra bu evi satmak için almış olabilir. Yani kişi evi almakla ve aldığı evde oturmakla değil, o memlekette ömür boyu kalmaya niyet etmekle orası vatan-ı aslî olur.

Vatan-ı aslîde olduğu gibi vatan-ı ikâmet de birden fazla olabilir. Bir kimse vatan-ı ikâmette görev yapmakta iken, bir başka görev için on beş günden fazla başka bir memlekette bulunabilir. Yine örneğin bir ay Kayseri'de, bir ay Niğde'de görev yapmak üzere görevlendirilen kişi her iki yerden de ev kiralamış olabilir ve görevlendirilme süresi

boyunca her iki şehir de vatan-ı ikâmet olarak devam edecektir. Dolayısıyla Kayseri'de görev yaparken Niğde'ye günü birlik geldiğinde namazlarını tam kılacaktır.

Vatan-ı süknâ seferîlik hükümlerinin terettüp ettiği yerler için kullanılan bir kavramdır. Seferîlik hükümleri aslî vatanından veya ikâmet vatanından belli bir mesafe uzaklığa giden kişiler için geçerlidir. Bununla birlikte kişinin birden fazla vatan-ı aslîsi olduğu takdirde bu memleketlerin birinden diğerine giderken yolculuk esnasında namazlarını kısaltarak kılacaktır. Çünkü gitmeye niyetlendiği yer sefer mesafesindedir.

Vatan-ı süknâ genel itibariyle kısa süreli konaklanan yerler olduğu için kişinin seferîlik hükümlerinde tereddüt etme ihtimali yoktur. Bu sebeple asıl dikkat edilmesi gereken husus nerelerin vatan-ı aslî, nerelerin vatan-ı ikâmet olduğunu tespit etmektir.

Sonuç olarak özellikle görev icabı bir memlekette bulunan kişiler memleketlerine kısa süreli geldiklerinde namazları nasıl kılacağına tereddüt etmektedirler. Bu tereddüdü, görev yerlerini ömür boyu ikâmet etmek üzere niyet edip etmedikleri ve ilk vatanlarına dönüş yapmayı düşünüp düşünmediklerini belirlemek suretiyle ortadan kaldırmak mümkündür. Eğer *görev mahallimden ayrılmayacağım, burada ömrümün sonuna kadar kalacağım ve ilk memleketime dönmeyeceğim* diye niyet etmişse artık orası aslî vatan olur ve ilk memleketine yaptığı ziyaretlerde seferîliğin sağlamış olduğu kolaylıklardan yararlanır. Ancak eğer *burada ömür boyu kalmayacağım, tayinim çıktığında buradan gideceğim* diyorsa ilk memleketi aslî memleket olarak devam edecektir. Velez ki bu kimse aslî memleketine dönmeyi düşünmese bile. Çünkü bir başka memleketi vatan edinmediği için ilk vatanı, aslî vatan olarak devam edecektir.

Ayrıca her ne kadar Hanefîlerde namazların kısaltılması azîmet olsa da seferî bir kimsenin dört rekât kılması durumunda da namazı sahih olur. Ancak mukîm kişinin iki rekât kılması durumunda namazı hiçbir surette sahih olmayacaktır. Diğer mezheplerin ruhsat olarak değerlendirmesi ve Hanefî mezhebinde dört kılındığı zaman da namazın sahih olması hasebiyle vatan-ı aslî olup olmadığında tereddüt edilen yerlerde namazları dört rekât kılmak ihtiyat açısından daha uygundur. Nitekim Hanefîlerin birçok konuda ihtiyatlı davrandıkları da dikkate alındığında bu durumda olan kişilerin zarurete binaen ihtiyata uygun hareket etmeleri Allah'a karşı sorumluluklarının bir gereğidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. "Seferîlikte Mesafe ve Zaman Kriteri ile İlgili Değerlendirmeler". *Turkish Studies* 12/20 (2017), 37-52.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. thk. Şuayb Arnavut - Adil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Akyüz, Vecdi. "Seferîlik Açısından Vatan Kavramı ve Seyahat Hürriyeti". *Seferîlik ve Hükümleri*. 119-132. Ensar Neşriyat, 1997.
- Alî el-Kârî, Ebû'l-Hasan Nûrettin 'Alî b. Sultan Muhammed el-Herevî. *Fethu Bâbi'l-İnâye bi-Şerhi'n-Nükâye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1418/1997.
- Atar, Fahrettin. "Genel olarak Seferîlik ve Hikümleri". *Seferîlik ve Hükümleri*. 13-36. Ensar Neşriyat, 1997.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî. *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Baktır, Mustafa. "Seferîlikte Azimet ve Ruhsat". *Seferîlik ve Hükümleri*. 325-336. Ensar Neşriyat, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horasânî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Baskı, 1424/2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1990.
- Burhâneddîn el-Buhârî, Burhânüddîn (Burhânü's-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergînânî. *el-Muhtâzû'l-Burhânî fî'l-fıkhî'n-Nu'mânî*. thk. 'Abdulkerim Sâmî el-Cündî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1406/1986.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Ömer. *Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1425/2004.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. 'Arefe. *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu". Erişim 27 Mart 2022. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/300/seferiligin-baslangici-nasil-belirlenir-https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/307/is-geregi-haftaici-baska-bir-sehirde-calisp-haftasonlari-evine-donen-kisi-calistigi-yerde-seferi-olur-mu>
- Dûkâtî Et-Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl - Hâlidî, Muhammed Abdüaziz. *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ Merâkı'l-felâh*. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi. *Sünen-ü Ebî Dâvûd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1436/2015.
- Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim. *el-Âsâr*. thk. Ebu'l-Vefa. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Erdem, Suat. "İslâm Hukûkunda Seferîliğin Ölçütü". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 111-128.
- Halebî, Muhammed b. İbrahim b. Muhammed. *Ğunyetü'l-mütemellî fî şerhi Münyeti'l-muşallî*. Ârif Efendi Matbaahânesi, 1325/1907.
- Halîl b. İshâk el-Cundî, Halîl b. İshâk b. Mûsâ Dîyâuddîn el-Cundî el-Mısrî. *Muhtaşaru Halîl*. thk. Ahmed Câd. Kahire: y.y., 1426/2005.

Haraşî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Abdullâh el-Mâlikî. *Şerhu Muhtaşarı Ḥalîl li'l-Haraşî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Hısî, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdilmü'min el-Hüseynî. *Kifâyetü'l-aḥyâr fi halli Ğâyeti'l-iḥtişâr fi'l-fikhi's-Şâfiî*. thk. Seyyid b. Muhammed es-Sinnârî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1437/2015.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2. Baskı, 1413/1992.

İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Havâstî el-Absî. *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muġnî li-İbn-i Kudâme*. b.y.: Mektebetü Kahire, 1388/1968.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Kâfi fi Fikhi'l-İmâm Ahmed*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1994.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *Umdetu'l-Fikh*. thk. Ahmed Muḥammed 'Azûz. b.y.: y.y., 1425/2004.

İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Thk. Muhammed Fu'âd 'Abdilbâkî. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabıyye; Faysal 'İsa el-Bâbî el-Ḥalebî, ts.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Baskı, 1414/1993.

İbn Nuceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *en-Nehrü'l-fâ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*. thk. Ahmed Azv 'İnaye. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423/2002.

İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahrü'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, 2. Baskı, ts.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1436/2014.

İbnü Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.

Kādî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr es-Sa'lebî el-Baġdâdî. *el-İşrâf 'alâ Nuketi Mesâ'ilî'l-Ḥilâf*. thk. el-Ḥabîb b. Ṭâhir. b.y.: Dâru İbn Ḥazm, 1420/1999.

Kādî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr es-Sa'lebî el-Baġdâdî. *el-Me'üne 'alâ Mezhebi 'âlimi'l-Medîne*. thk. Hamîş 'AbdulḤaġ. Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1406/1985.

Komisyon. *Mevsûatu'l-Fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Daru's Selasil, 1400/1980.

Makdisî, Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed Bahâ'uddîn. *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2003.

Mâlik, İmâm. *el-Muvaṭṭa'u'l-İmâm Mâlik*. thk. el-Muvaṭṭa'. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-'Arabî, 1405/1985.

Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Baġdâdî. *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i ve hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. thk. Ali Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.

Mâzerî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Ali. *Şerhu'-t-Telkîn*. thk. Muhammed el-Muhtâr Es-Selâmî. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1429/2008.

Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Baskı, 1431/2010.

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebî'l-Kâsım el-Mevvâk el-Abderî el-Gırnâtî. *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ Muhtaşarı Ĥalîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. thk. Abdulkerim el-'Atâ. Dimeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 1423/2002.

Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramûz b. Ali. *Dürerü'l-hükkâm şerh-u ğureri'l-ahkâm (Şürrünbülâlî'nin Hâşiyesi ile birlikte)*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.

Müslim, İbnü'l-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâburî. *el-Müsnedü's-Sahih el-Muhtasar bi-nakli'l-Adl ani'l-Adl İla Rasûlillahi Sallelahü Aleyhi ve Selleme*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 5 Cilt. Riyad: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Nevevî, Ebû Zekerıyya Muhyiddin Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Nevevî, Muhyiddin Ebî Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâcu't-Tâlibîn ve 'Umdetu'l-Müftîn*. thk. Kâsım Ahmed 'Avvad. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 3. Baskı, 1436/2015.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Menûfî el-Ensârî el-Mısrî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1983.

Ruheybânî, Muştafâ b. Sa'd b. 'Abduh es-Suyûtî. *Me'tâlibu Ulâ'n-Nuhâ fî Şerhi Ġâyeti'l-Muntehâ*. 6 Cilt. b.y.: y.y., 2. Baskı, 1415/1994.

San'ânî, Abdurrezzak İbn Hümmam, Ebû Bekr. *el-Musannef*. thk. Habibu'r-Rahman el-Azami. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1404/1983.

Sehârenfûrî, Halîl Ahmed. *Bezlü'l-mechûd fî halli sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Takiyyüddîn en-Nedvî. 14 Cilt. Hind: Merkezü's-Şeyh Ebî-Hasen en-Nedvî li'l-Bühûs ve'd-Dirâsât el-İslâmiyye, 1427/2006.

Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuĥfetü'l-fukahâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1415/1994.

Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebu Sehl Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed es-. *el-Mebsû't*. 31 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr / Daru'l-Ma'rife, 1409/1989.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Müsned*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1400/1980.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ma'riffe, 1410/1989.

Şeltut, Mahmûd Muhammed - Sâysis, Muhammed Ali. *Mukâranetü'l-Mezâhib fi'l-Fıkh*. İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 1427/2016.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Âsâr li-Muhammed b. el-Hasen*. thk. Ebu'l-Vefa el-Afgânî. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Hucce alâ ehl-i Medîne*. thk. Mehdi Hasan Keylânî. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Baskı, 1403/1985.

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman el-Med'û bi-. *Mecma'u'l-enĥur fî şerhi Mülteka'l-ebĥur*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Muhezzeb fî Fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.

Şürrünlâlî, Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Mısırî. *Merâkî'l-Felâh Şerhu Metn-i Nûri'l-Îzâh*. b.y.: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1426/2005.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Nütiri'l-Lahmi eş-Şami. *el-Mucemü'l-Kebir*. thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Baskı, 1415/1994.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdî. *Şerhu Meâni'l-Âsâr*. thk. Thk. Muhammed Zührî En-Neccâr. Âlemu'l-Kütüb, 1415/1994.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdî. *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*. thk. Şuayb Arnavut. 16 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.

Tenûhî, Ebû't-Ṭâhir İbrâhim b. Abdussamed. *et-Tenbîh 'alâ mebâdi'i't-Tevcih*. thk. Muhammed Bilihsan. Beyrut: Dâru İbn Hâzım, 1428/2007.

Tenûhî, Zeynüddîn el-Müneccî b. 'Uşmân b Es'ad b. El-Müneccî. *el-Mumti' fî Şerhi'l-Mukni'*. thk. 'Abdulmelik b. 'Abdullah b. Düheys. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 3. Baskı, 1424/2003.

Tirmizî, Muhammed b. 'Îsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', ts.

'Ulayş, Muhammed b. Muhammed b. Aḥmed. *Minehu'l-Celîl Şerhu Muhtaşarı Ḥalîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989.

Yaylalı, Davut. "Seferîlik Hükümleri". *Seferîlik ve Hükümleri*. 247-282. Ensar Neşriyat, 1997.

Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî - Şiblî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Yunus b. İsmail b. Yunus. *Tebyînü'l-ḥakā'ik şerhu Kenzi'd-dekā'ik ve Hâşiyetü's-Şiblî*. Kâhire: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 1313/1895.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2. Baskı, 1405/1984.